

Liaskovych Tetiana

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0247-1159>

e-mail: pelehatska1996@gmail.com

Утворення і діяльність військових структур Польської Республіки з матеріально-технічного забезпечення дивізій УНР (квітень – жовтень 1920 р.)

Вступ

Після падіння Австро-Угорської та Російської імперій українська й польська нації, які були домінуючими етносами на території Східної Галичини і Правобережної України, розпочали збройну боротьбу за своє самовизначення, адже кожна з них прагнула мати власну, незалежну державу. Однак виклики часу змусили їх у 1920 р. об'єднатися для відсічі більшовицькій Росії, яка прагнула приєднати території, що раніш входили до складу імперії Романових.

З погляду сьогодення польсько-українська співпраця у військовій протидії більшовицькій (російській) агресії, як і 102 роки тому, є актуальною. Попри історичне дежавю, реальність вимагає діяти скоординовано й рішуче. Спільний досвід України та сусідньої Польщі, їхні досягнення й певні політичні прорахунки у війні 1920 р. обов'язково потрібно враховувати і під час широкомасштабної російсько-української війни 2022 р., адже, як показав час, колишніх ворогів не буває. Пріоритетним питанням залишається обороноздатність країни, зокрема, наявність вогневого ресурсу, матеріальне забезпечення військовослужбовців та якісна, безперебійна організація процесу постачання збройних сил усім необхідним.

На сьогодні не створено комплексного наукового дослідження, яке дозволило б простежити процес централізованого військового постачання УНР Польською Республікою у 1920 р. Загалом, у своїх працях історики наводять окремі факти про допомогу польської сторони, називають її обсяги, але обходять питання про функціонування у тодішніх складних умовах механізму постачання. Окремі фрагменти матеріального забезпечення українців військовим майном польською владою у тій чи іншій мірі відображено у працях польських (К. Збігнева,

Я. Легеча, А. Тулінського)¹ і українських істориків (А. Руккаса, О. Михайлової та ін.)², спільних роботах дослідників з обох країн³. Найбільш вдало з цим завданням справився Я. Легеч⁴, хоча воно й не було для нього основним.

Мета нашої статті полягає у висвітленні на основі архівних документів, опублікованих матеріалів, праць польських та українських істориків питання створення і функціонування польських військових структур, відповідальних за матеріально-технічне забезпечення союзницької Армії УНР, зокрема рівня їх ефективності в умовах зміни стратегічної ситуації на польсько-українсько-більшовицькому фронті.

Варшавський договір – основні положення матеріально-технічної співпраці Польської та Української Республік

На початку 1920 р. Українська Народна Республіка не була самостійним гравцем на військово-політичній арені та була змушена йти у фарватері Польської держави, яка, після поразки білогвардійських сил А. Денікіна, зміцнила свої позиції проти більшовицької Червоної армії.

Українські державні високопосадовці на чолі з Головним Отаманом війська УНР С. Петлюрою у листопаді 1919 р. залишили територію УНР і направилися до Варшави для проведення дипломатичних перемовин з поляками про відбудову армії і, фактично, української держави, яка б стала союзником у боротьбі проти спільного ворога. Мети було досягнуто і невдовзі отримано дозвіл на формування українських військових частин на території Польщі (м. Ланьцут) та Поділля⁵. Оскільки польська сторона погодилася на відбудову українського війська, яке мало в оперативному плані підпорядковуватися польській армії під

¹ К. Збігнев, *Східні союзники Польщі у війні 1920 року. Українські, російські, козацькі й білоруські військові відділи в Польщі у 1919–1920 рр.*, Торунь 1999; J. Legieć, *Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej 1920 roku*, Toruń 2002; A. Tuliński, *6 Armia Wojska Polskiego w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r.*, Warszawa 2021, т. 1, 2.

² А. Руккас, «Разом з польським військом»: *Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа)*, Київ 2015; А. Руккас, М. Ковальчук, *Діяльність військової секції при дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919-липень 1920 р.)*, „Київська старовина”, (5), с. 128–156; *idem*, *Польсько-український військовий союз 1920 р.*, [в:] *Польсько-українська військова співпраця протягом історії. Матеріали конференції*, Київ 2018, с. 202–234; О. Михайлова, *Польсько-український союз 1920 р.: військово-господарча співпраця на території Правобережної України (кінець квітня – середина червня)*, [в:] *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років*, Київ 2011, (6), с. 295–336; М. Ковальчук, *Українська військова місія в Польщі (липень–листопад 1920 р.)*, „Україна дипломатична”, Київ 2005, Вип. 6.

³ К. Збігнев, І. Срібняк, *Формування з'єднань армії УНР у Польщі в 1920 р.*, „Український історичний журнал” 2000, (1), с. 80–95; J. Odziemkowski, A. Rukkas, *Polska–Ukraina 1920*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen, 2017.

⁴ J. Legieć, *Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej 1920 roku*, Toruń: Adam Marszałek, 2002.

⁵ К. Збігнев, І. Срібняк, *Формування з'єднань армії УНР у Польщі в 1920 р.*, с. 85–86.

час спільних воєнних операцій проти Червоної армії, необхідно було юридично оформити відносини між двома країнами. 21 квітня 1920 р. було підписано польсько-українську політичну угоду, а 24-го – військову конвенцію, остаточна форма якої була результатом безпосереднього наказу маршала Ю. Пілсудського⁶.

Згідно конвенції, в якій визначались основні умови двостороннього співробітництва у військовій сфері, поляки зобов'язувалися доставляти зброю, боеприпаси, спорядження та одяг у кількості, потрібній для трьох піхотних дивізій (чисельність української дивізії мала відповідати польській), що нараховували 36 тис. бійців, а також передати польові кухні, обладнання для зв'язку, інструменти для дивізійних майстерень і медикаменти для польових шпиталів⁷. До того ж, товари, закуплені українським урядом за кордоном при посередництві польських державних органів, мали бути ними доставлені. Як стверджує Я. Одземковський, це були великі матеріальні й організаційні зусилля для Польської Республіки, яка «не володіла на той час воєнною промисловістю і повністю залежала від доставок з-за кордону»⁸.

Відзначимо, що польська сторона також залишила за собою право контролювати залізничні шляхи, необхідні для забезпечення потреб власного й союзницького війська. Важлива увага приділялася п. 13 військової конвенції, за яким уся воєнна здобич, захоплена у бою, за винятком бронепотягів, переходила у власність УНР та її збройних сил. Детальні інструкції щодо цього питання мали бути видані згодом⁹.

12 травня 1920 р. у Вінниці відбулося об'єднане засідання представників УНР і Речі Посполитої Польської, у якій взяли участь з української сторони: міністр генерального штабу В. Сальський, міністр народного господарства М. Шадлун, міністр внутрішніх справ М. Білінський, міністр фінансів А. Маршинський, міністр шляхів П. Пилипчук, міністр пошт і телеграфів І. Косенко, генерал-хорунжий В. Сінклер, генерал-хорунжий С. Дядюша, полковник Є. Мишковський, хорунжий С. Качура, а з польської: майор І. Матушевський, майор Стражевський і майор В. Слабек. Головне питання полягало у конкретизації п. 13 військової конвенції: що являється воєнною здобиччю? Після дискусії вирішено, що все військове рухоме майно (коні, вози, автомобілі, броньовані потяги), використане ворогами для воєнних цілей, яке буде захоплено польською армією, перейде до них у власність, а весь інший матеріал надійде Армії УНР. Харчові продукти, захоплені у більшовиків, та устаткування підприємств воєнною здобиччю не

⁶ *Bitwa o Ukrainę 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. I (1. I-11. V 1920)*, oprac. zesp. pod kier. M. Tarczyńskiego, Warszawa: RYTM 2016, s. 63.

⁷ *Ibidem*, s. 879; J. Legieć, *Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej 1920 roku*, s. 98.

⁸ J. Odziemkowski, A. Rukkas, *Polska-Ukraina 1920*, s. 57.

⁹ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 2 (12 V-14 VI 1920)*, s. 50.

визнавалися, тому користування ними мало відбуватися згідно двосторонньої домовленості¹⁰.

Представник Польщі І. Матушевський зауважив, що у разі відсутності в українських представників заперечень стосовно доповнень до п. 13 військової конвенції Верховне Головнокомандування Війська Польського (далі – ВГВП) внесе поправки до п. 12 цього ж документу про те, що ВГВП зобов'язується доставити ще для трьох дивізій зі всіма санітарними й іншими тиловими закладами все необхідне: зброю, амуніцію, крім взуття та обмундирування. Пропозицію було прийнято. Це означало, що Польща постачатиме все необхідне для 72 тис. старшин і козаків Армії УНР (до цієї кількості зарахували особовий склад частин, що повернулися із Зимового походу). Зазначений факт підтверджує командир Армії УНР М. Омелянович-Павленко, хоча й завищує чисельність майбутніх шести дивізій до 150 тис. осіб¹¹.

Виникає запитання: як Польща збиралася виконувати ці зобов'язання, коли сама була залежною від поставок з-за кордону? Відповідь на це дав маршал Ю. Пілсудський, який згадував, що «кількість здобутого майна [у Червоної армії – авт.] була величезною»¹². Тож воєнна здобич польських дивізій стала першоджерелом для постачання збройних сил УНР. Відзначимо, що українські частини здебільшого використовували зброю російського виробництва, на відміну від поляків, які послуговувалися озброєнням європейських держав (німецьким, австрійським, французьким тощо).

Військові структури Польської Республіки на українській території: утворення та діяльність

На початку травня 1920 р. ВГВП розпорядилося, щоб наявне більшовицьке озброєння й боеприпаси, здобуте у демобілізованих частин Червоної Української Галицької армії (7 тис. гвинтівок, 171 кулемет, 43 гармати¹³), Добровольчої армії генерала А. Денікіна та в боях 2, 3 і 6 арміями Війська Польського¹⁴ проти більшовиків, надіслати українським дивізіям¹⁵.

До середини травня посередником у цій справі виступала «Комісія для справ українських», створена за розпорядженням оперативного штабу ВГВП,

¹⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО), ф. 9, оп. 1, спр. 34. Арк. 116–116 зв.

¹¹ М. Омелянович-Павленко, *Спогади командарма (1917–1920)*, Київ: Темпора, 2007, с. 413.

¹² Т. Зарецька, *Юзеф Пілсудський і Україна*, Київ: Інститут історії України НАН України, 2007, с. 248.

¹³ J. Legieć, *op. cit.*, s. 100.

¹⁴ У наступі на Київ польське командування визначило три Армії – 2, 3 і 6. 6 українська дивізія під командуванням М. Безручка в оперативному плані підпорядковувалася з 5 травня 1920 р. 3 армії Війська Польського. Натомість 2 (3 Залізна) дивізія (командир О. Удовиченко) проводила спільні операції ще з березня у складі 6 армії Війська Польського.

¹⁵ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 2...*, s. 1360.

яка протягом існування підпорядковувалася йому (відділ III). Очолив цю структуру майор Й. Якліч. До її складу входили офіцери відділів ВГВП, зорієнтовані в українській справі. Інформацію про потреби військових частин УНР голова комісії отримував через українського зв'язкового офіцера при оперативному штабі ВГВП М. Капустянського¹⁶.

15 травня 1920 р., згідно наказу оперативного штабу ВГВП №20174.а / IV, розпочали функціонування станції озброєння у Бердичеві та Могилеві-Подільському, які поступили у розпорядження командування 2 і 6 армії Війська Польського. Ті, в свою чергу, звітували про передане ВГВП¹⁷. Розташування станцій визначалося місцем дислокації 2 (3 Залізної) та 6 стрілецьких дивізій Армії УНР, які мали отримувати звіди бойові ресурси¹⁸. Справна й посортована російська зброя та боєприпаси, що надійшли до станцій озброєння, передавалися українським дивізійним комісіям¹⁹. Цей факт підтверджує голова приймальної комісії 2 стрілецької дивізії (3 Залізної) В. Левицький: «... сьогодні висилає мене команда бригади до Могилева з кількома козаками по зброю, яка прийшла зі Львова. Походить вона від денікінців, яких роззброїли поляки весною...»²⁰. За наказом ВГВП 25 травня забезпечення озброєнням українців переходило у компетенцію спеціального відділу командування етапів Військ Польських в Україні (далі – КЕВПУ)²¹ під керівництвом Я. Ромера²².

Перша партія зброї, видана двом дивізіям за розпорядженням цієї структури, нараховувала: 13 000 рушниць, 150 кулеметів і 40 гармат з відповідною кількістю боєприпасів (240 набоїв на рушницю, 12 000 набоїв для кулеметів і 400 снарядів для гармат)²³. Частина зброї виявилася несправною і була відправлена на ремонт, однак справі не прислужилася, бо її втратили через евакуацію всіх ти-

¹⁶ *Bitwa o Ukrainę 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. I...*, s. 1208.

¹⁷ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 2...*, s. 169–170.

¹⁸ *Ibidem*, s. 1360.

¹⁹ *Українсько-московська війна 1920 року в документах: оперативні документи штабу Армії Української Народної Республіки*, передм. і ред. В. Сальського, Варшава: [б. в.], 1933, ч. 1, с. 24; *Bitwa o Ukrainę 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. I...*, s. 1195; *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 2...*, s. 345.

²⁰ В. Левицький, *Воєнні спомини: УГА-ЧУГА-Армія УНР*, Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2017, с. 99.

²¹ КЕВПУ було створене 12 травня 1920 р. Воно мало забезпечувати тили польських армій, що оперували в Україні й співпрацювати з владою УНР у справі організації української армії. Структура складалася з трьох представництв: Київського, Волинського та Подільського з центром у м. Вінниці. До того ж, згідно військової конвенції, Військо Польське мало передати звільнені території лише після того, як українці організують тут місцеву адміністрацію та створять охоронні відділи, здатні забезпечити порядок у тилу. До того часу ці території мали підлягати КЕВПУ.

²² *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 2...*, s. 614; *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 3 (15 VI-24 VII 1920)*, oprac. zesp. pod. kier. G. Nowika i J. S. Tyma. Warszawa: RYTM, 2021, s. 553.

²³ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 2...*, s. 170.

лових підрозділів через наступ Червоної армії. Я. Легеч справедливо наголошує, що польські частини не завжди віддавали воєнну здобич українцям, заповнюючи власні матеріальні недостачі, чим порушували умови військової конвенції²⁴.

Невдовзі польське командування встановило, що надії на отримання значних воєнних трофеїв зазнали невдачі. Загалом оцінюючи роботу відділу КЕВПУ, який відповідав за постачання Армії УНР, українська історикня О. Михайлова стверджує, що він так і не зміг повноцінно функціонувати через ненаалагоджений зв'язок зі штабом та місцевими органами, низькою матеріальною спроможністю, недостачу персоналу²⁵.

У зв'язку з цими обставинами, зброя прибувала до українців різними способами, не завжди через посередництво станцій озброєння. Польське командування невдовзі відмовилося від централізованого розподілу зброї. Дозвіл на її переказ українським приймальним комісіям отримало командування польських тактичних частин із попередженням, що кожне передане озброєння повинно бути підтвержене звітно-приймальним протоколом, затвердженим двома сторонами, а про кожний факт вручення українцям майна необхідно було повідомляти очільникам КЕВПУ²⁶. Факти засвідчують, що ця робота виконувалася в міру можливостей. Зокрема, інтендантура 6 Армії протягом червня-липня 1920 р. виконувала поставки необхідного майна 3 Залізній дивізії та частинам М. Омеляновича-Павленка, що повернулися із Зимового походу, які їй підпорядковувались в оперативному відношенні²⁷.

Змінити діючу громіздку систему постачання польськими структурами українських частин в умовах війни на більш ефективну фактично не було можливо, адже опанування іншого типу озброєння вимагало часу й дозволу ВГВП, яке не поспішало його надавати через наявний ліміт. Зокрема, ВГВП відхилило подібну пропозицію, яка надійшла від командира 6 польської Армії В. Івашкевича²⁸. Натомість воєнної здобичі із контрастном Червоної армії надходило все менше. Про це свідчить повідомлення КЕВПУ в першій декаді червня про мінімальні запаси боєприпасів у Бердичеві та Могилеві-Подільському²⁹. Щодо зброї, то такого катастрофічного стану не відчувалося, адже до середини червня 1920 р. з різних джерел передано 36 гармат, 10 кулеметів, 10 985 гвинтівок, 600 шабель і 250 списів³⁰.

Вирішенням проблеми нестачі російських боєприпасів стала його закупівля в Румунії. Польська сторона заявила про посередництво у її придбанні, оскільки-

²⁴ J. Legieć, *op. cit.*, s. 100.

²⁵ О. Михайлова, *Польсько-український союз 1920 р.: військово-господарча співпраця на території Правобережної України (кінець квітня – середина червня)*, с. 317.

²⁶ J. Legieć, *op. cit.*, s. 100.

²⁷ ЦДАВО, ф. 1075, оп. 2, спр. 375. Арк. 7–14, 21.

²⁸ О. Михайлова, *op. cit.*, с. 318.

²⁹ *Ibidem*, с. 319.

³⁰ J. Legieć, *op. cit.*, s. 101.

ки усвідомлювала, що підрозділи Армії УНР без набоїв не зможуть виконувати бойових завдань³¹. Це питання незабаром підняв український військовий аташе в Бухаресті С. Дельвіг. Поляки активно підтримували ці зусилля й сприяли взаєморозумінню сторін. Перший румунський транспорт боєприпасів (5 млн. набоїв до гвинтівок) українці отримали 27 червня³².

Надалі планувалося сконцентрувати зусилля на озброєнні українських збройних сил, за які б відповідала окрема нова інституція, оскільки попередня не завжди справлялася з цим через широке коло покладених на неї завдань. Такому рішенню посприяла й оперативна зміна становища на фронті. 19 червня 1920 р., за наказом №L. 500 / IV Верховнокомандувача польської армії Ю. Пілсудського, відбулася реорганізація КЕВПУ. Назва КЕВПУ змінилася на Польське військове представництво при уряді УНР (далі – ПВПУ), яку спочатку очолив А. Серда-Тедорський, а невдовзі В. Славек³³. Цей орган задовольняв вимоги щодо поставок зброї і боєприпасів Армії УНР через спеціальний відділ озброєння. В основному співпраця між спецвідділом і українською стороною відбувалася у такий спосіб: українське командування, його військові частини та Військове міністерство надсилали заявки до ПВПУ. Після цього уповноважені особи вивчали отримані документи, відхиляли або затверджували рішення про відправлення необхідного майна. Всього у розпорядженні ПВПУ було 700 тис. набоїв до російських гвинтівок, 10 тис. снарядів до артилерійських 3-дюймових гармат, які перебували в Центральному етапному складі амуніції у м. Ковелі, та гвинтівки і багнети, які знаходилися на складах 6 польської Армії і ВГВП у Львові (район Клепарів). Згідно спеціальної вимоги вони надсилалися ПВПУ. У невідкладних і термінових випадках командувач армією за згодою начальника штабу міг видати озброєння російського калібру з власних запасів підпорядкованим йому українським частинам та обов'язково відзвітувати про це ПВПУ і ВГВП: обґрунтувати причину такого кроку, вказати кількість і вид наданого матеріалу, назвати одержувача, з якого складу наданий, а потім надіслати кур'єром квитанцію з переліком виданого матеріалу й підписами командирів 3-ої або 6-ої польської Армії³⁴. Не останню роль ПВПУ відіграла у транспортуванні набоїв з Румунії та їх розподілі між частинами Армії УНР³⁵.

Усього за час функціонування ПВПУ зі станцій озброєння у Бердичеві та Могилеві до їхньої евакуації, яка відбулася на початку липня 1920 р., було видано: 1) дивізіям під керівництвом М. Омеляновича-Павленка – 2000 снарядів до артилерійських 3-дюймових гармат, 200 550 набоїв до російських гвинтівок; 2) 2-ій запасній дивізії – 400 гвинтівок з багнетами та 48 300 набоїв до них, 800 гранат;

³¹ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 2...*, s. 1360.

³² J. Legieć, *op. cit.*, s. 101.

³³ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 3...*, s. 172.

³⁴ *Ibidem*, s. 230.

³⁵ А. Руккас, *Польсько-український військовий союз 1920 р.*, с. 216.

3) кінно-гірському артилерійському дивізіону – 4 артилерійські 3-дюймові гармати та 1000 снарядів до них, 50 000 набоїв до російських та 19 600 до німецьких гвинтівок. Решту зброї і боєприпасів, що залишалася, передали відступаючим установам, польським і українським військовим частинам: 1762 гвинтівки та 20 000 набоїв, 14 кулеметів. Близько 16 000 снарядів до артилерійських 3-дюймових гармат і невелика кількість російських гвинтівок на станції озброєння у Бердичеві було спалено ворогом³⁶.

Прорив польсько-українського фронту 1-ою кінною армією С. Будьоного у червні 1920 р. спричинив відступ союзницьких збройних сил на терен Східної Галичини та евакуацію державних установ УНР до Польщі (м. Жешув)³⁷. У цій ситуації зазнав змін спосіб постачання українських збройних сил. Господарський апарат УНР перейшов у підпорядкування командуванню Українського фронту (з 09.07. 1920 р. перейменовано на Південно-Східний³⁸) на чолі з Е. Ридзом-Шміглім. Всі цивільні інституції та частина персоналу станції озброєння ПВПУ перемістили до м. Ланцют для кращої організації і екіпування військових частин з метою задіяти їх на фронті³⁹.

Матеріальне забезпечення Армії УНР (на той час складалася із 5 піхотних та 1 кінної запасних бригад) повністю переходило під командування 6-ої польської армії⁴⁰. Натомість, забезпечення української 6-ої стрілецької дивізії, що входила до складу 3-ої армії, покладалося на командування Південно-Східного фронту. З цієї причини зв'язкових офіцерів ПВПУ з відповідним допоміжним персоналом прикомандирували до командування 6-ої Армії і Південно-Східного фронту, які утворили у своїх відділах секцію «У» із забезпечення українських дивізій, очоливши їх. Від того часу ВГВП спрямовувало питання у справах матеріального забезпечення Армії УНР лише командуванню 6-ої Армії і Південно-Східного фронту⁴¹. Відомо, що командир 6-ої Армії В. Івашкевич утворив при IV відділі постачання штабу армії секцію «У», через яку армійська інтендантура мала доставляти українському війську необхідне майно. Зв'язковим офіцером призначено полковника М. Коршуна-Осмоловського, якого пізніше замінив полковник К. Болдескул⁴².

Секція «У» прийняла у своє повне розпорядження від Армії УНР усі склади та майстерні, а також надлишок озброєння і боєприпасів. Їх розподілом займалася організована через ПВПУ в Ланцюті Станція озброєння українських вій-

³⁶ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 3...*, s. 765.

³⁷ К. Збігнев, *Східні союзники Польщі у війні 1920 року. Українські, російські, козацькі й білоруські військові відділи в Польщі у 1919–1920 рр.*, Торунь: Видавництво університету Миколи Коперніка, 1999, с. 30.

³⁸ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 3...*, s. 1410.

³⁹ J. Legieć, *op. cit.*, s. 152.

⁴⁰ ЦДАВО, ф. 3211, оп.1, спр.15. Арк. 195.

⁴¹ *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 3...*, s. 1206.

⁴² М. Омелянович-Павленко, *op. cit.*, с. 417; J. Legieć, *op. cit.*, s. 153.

ськ⁴³. Щодо військових вантажів з Румунії, то вони також надходили до ПВПУ. Станом на 30 серпня на адресу Головної управи постачання Армії УНР нею було надіслано 500 одиниць обмундирування: штанів, френчів, сорочок, підштанників, обмоток та черевики⁴⁴.

20 липня 1920 р. зв'язковий офіцер інтендантури 6-ої Армії капітан С. Закржевський, згідно депеші від ВГВП, повідомив командира Армії УНР М. Омеляновича-Павленка, що його військо повністю переходить на харчове й грошове забезпечення польської інтендантури⁴⁵. З цією метою у м. Чорткові утворили харчовий склад, службовці якого мали співпрацювати з представником української інтендантури. Кожних 10 днів поновлювалися запаси харчів. Також планувалося відкрити подібний склад у м. Станіславові⁴⁶.

Польські союзники виділяли українцям і кошти на матеріальне забезпечення підрозділів їхньої армії. Так, 27 липня за наказом №21717 / Int. 4 начальника польської інтендантури Ф. Затшевського⁴⁷ було надіслано 34 млн марок начальнику Головної управи постачання УНР М. Русіяну, який спрямував їх на придбання харчів, взуття і полотна для військовиків⁴⁸.

У серпні 1920 р., як засвідчують архівні документи, тривала активна співпраця між секцією «У» та Головною управою постачання з доставки харчів, одягу та взуття, яка давала позитивні результати⁴⁹. Вже у середині цього місяця зі складу обмундирування в Перемишлі український представник Миккульський отримав 2000 френчів та шинелів, 3000 штанів⁵⁰, а 6 вересня – 1880 сорочок, 1892 пари кальсон, 300 пар черевики тощо⁵¹. Всього ж до 15 вересня, згідно неповних даних, Армії УНР інтендантурою 6-ої Армії через секцію «У» відправлено 3000 френчів, 1000 мундирів, 5400 штанів, 3100 шинелей, 10 437 сорочок, 8982 кальсон, 6300 онуч, 2467 черевики, 2200 шапок, 2191 кашкет⁵². Через затримку у поставці матеріальних ресурсів часто практикувалося перерахування фінансів для самостійної покупки українськими представниками всього необхідного у приватних фірм⁵³. На жаль, через брак даних не відомо як протягом літа 1920 р. забезпечувалася секцією «У» Південно-Західного фронту 6-а українська стрілецька дивізія під командуванням М. Безручка.

⁴³ J. Legieć, *op. cit.*, s. 153.

⁴⁴ ЦДАВО, ф. 3211, оп. 1, спр. 8. Арк. 135 зв.

⁴⁵ A. Tuliński, *6 Armia Wojska Polskiego w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r.*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2021, t. 2, s. 786.

⁴⁶ ЦДАВО України, ф. 1075, оп. 2, спр. 380. Арк. 11.

⁴⁷ A. Tuliński, *op. cit.*, t. 2, s. 778.

⁴⁸ ЦДАВО, ф. 3211, оп.1, спр.15. Арк. 320.

⁴⁹ *Ibidem*, ф. 1075, оп. 2, спр. 377. Арк. 45.

⁵⁰ *Ibidem*, ф. 3211, оп. 1, спр. 8. Арк. 135.

⁵¹ *Ibidem*, ф. 3211, оп.1, спр.15. Арк. 96.

⁵² *Ibidem*, арк. 289.

⁵³ *Ibidem*, ф. 3211, оп.1, спр.5. Арк. 144.

22 вересня ПВПУ і секцію «У» було ліквідовано. Організацією доставки майна Армії УНР зайнялося Представництво в українських справах 6-ої Армії (далі – ПУ6А) під керівництвом капітана Л. Колбушовського, яке розташовувалося у Копичинцях⁵⁴. Важко назвати кількість доставлених ним речей, тому що ПУ6А діяло короткий час – тільки до 10 жовтня 1920 р. (за наказом ВГВП (№291/671))⁵⁵. За даними Я. Легеча, ПУ6А повністю вирішувало потреби з боеприпасами, які надходили зі складів 6-ої Армії⁵⁶.

Надалі постачанням матеріально-технічного майна через Міністерство військових справ Польщі займалася Українська військова місія у Варшаві (до липня 1920 р. мала назву Військова секція при дипломатичній місії у Варшаві⁵⁷), яка паралельно діяла протягом 1920 р. разом з польськими інституціями⁵⁸. Окрім цього, напередодні підписання польсько-радянського перемир'я 12 жовтня 1920 р. активно функціонували внутрішні українські відомства по забезпеченню власних збройних сил⁵⁹.

Висновки

Отже, протягом весни-осені 1920 р., на основі укладеної союзницької військової конвенції, Республіка Польща доставляла необхідне матеріально-технічне майно Армії УНР. Організацією постачання українських військових частин займалися спеціально утворені інституції, які були ключовою ланкою між Верховним головнокомандуванням Війська Польського і Командуванням Армії УНР. Однак їх назва, штати, сфера діяльності і обов'язки щоразу змінювалися: спочатку під впливом неякісної організації роботи, а потім оперативного становища на фронті та, зрештою, переходом за лінію Збруча через наступ ворога. Перебої у функціонуванні військових структур постачання протягом досліджуваного періоду вдавалося налагодити завдяки постійній матеріальній підтримці інтендантури 6-ої польської Армії та української військової місії в Польщі. Загалом військові інституції Польської Республіки у зазначений час добросовісно виконували свої обов'язки, попри важке воєнне становище. Завдяки їх роботі Армія УНР мала задовільне військове забезпечення, що дозволяло активно проводити бойові дії на спільному фронті. Подальша військова співпраця поляків і українців припинилася у жовтні 1920 р. через складне становище, у яке потрапила польська сторона, що була головною силою у протистоянні більшовицькій експансії.

⁵⁴ J. Legieć, *op. cit.*, s. 187; J. Odziemkowski, A. Rukkas, *op. cit.*, s. 215.

⁵⁵ ЦДАВО, ф. 3211, оп.1, спр.15. Арк. 252.

⁵⁶ J. Legieć, *op. cit.*, s. 184.

⁵⁷ А. Руккас, М. Ковальчук, *Діяльність військової секції при дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919-липень 1920 р.)*, „Київська старовина”, №5, Київ 2003, с. 128–156.

⁵⁸ М. Ковальчук, *Українська військова місія в Польщі (липень-листопад 1920 р.)*, с. 387.

⁵⁹ А. Руккас, *«Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа)*, Київ: Видавець Олег Філюк, 2015, с. 339.

Анотація: У статті досліджується маловідомий аспект співпраці Польської та Української Народної Республік, пов'язаний із забезпеченням боєздатності дивізій Армії УНР, згідно військової конвенції від 24 квітня 1920 р., завдяки утворенню і діяльності спеціальних військових польських інституцій на Правобережній Україні. Йдеться про командування етапів Війська Польського в Україні, польського військового представництва при уряді УНР, секції «У», представництва в українських справах 6-ї армії Війська Польського, завдання яких полягало у доставці необхідного майна військовим частинам УНР. Звернено увагу на ефективність їхньої роботи, яка загалом позитивно позначилася на бойовій діяльності українських дивізій у протистоянні Червоній армії до осені 1920 р.

Ключові слова: Польська Республіка, військові структури, матеріально-технічне постачання, Армія УНР

Powstanie i działalność struktur wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie zaopatrzenia materiałowo-technicznego oddziałów Ukraińskiej Republiki Ludowej (kwiecień–październik 1920 r.)

Streszczenie: W artykule przeanalizowano mało znany aspekt współpracy między Polską i Ukraińską Republiką Ludową, związany z zapewnieniem zdolności bojowej dywizji Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, zgodnie z konwencją wojskową z dnia 24 kwietnia 1920 r., dzięki tworzeniu i funkcjonowaniu specjalnych polskich instytucji wojskowych na prawobrzeżnej Ukrainie. Chodzi o dowodzenie etapami Wojska Polskiego na Ukrainie, polskich przedstawicieli wojskowych przy rządzie Ukraińskiej Republiki Ludowej, dział „U”, przedstawicieli w sprawach ukraińskich 6. Armii Wojska Polskiego, których zadanie polegało na przekazaniu niezbędnego mienia jednostkom wojskowym Ukraińskiej Republiki Ludowej. Szczególną uwagę zwrócono na skuteczność ich pracy, która na ogół pozytywnie wpłynęła na działalność bojową dywizji ukraińskich w konfrontacji z Armią Czerwoną do jesieni 1920 r.

Słowa kluczowe: Rzeczpospolita Polska, struktury wojskowe, zaopatrzenie materiałowo-techniczne, Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej

Formation and activity of the Polish Republic military structures supplying the UPR's divisions (April – October 1920)

Abstract: The article is devoted to the little-known aspect of cooperation of the Polish and Ukrainian People Republics. In particular, it addresses the supplies to combat divisions of UPR Army in accordance with the military convention of April 24, 1920. The provision was enabled by the formation and activity of the special military Polish institutions in the Right Bank Ukraine. It deals with the command of the stages of the Polish Troops in Ukraine, Polish military representatives in the UPR government, section “U”, Ukrainian representatives of the 6th Army of the Polish Troops. Their task was to deliver the necessary supplies to the military divisions of the UPR. Special attention was paid to their work performance, which had a general positive effect on the military activity of the Ukrainian divisions in their counteracting the Red Army till the autumn 1920.

Keywords: the Polish Republic, military structures, supplies, UPR Army

Bibliografia

Źródła

- Tarczyński M. (red.), *Bitwa o Ukrainę 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 1 (1. I 11. V 1920)*, Warszawa: RYTM, 2016.
- Cisek J. (red.), *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 2 (12 V-14 VI 1920)*, Warszawa: RYTM, 2020.
- Nowik G. & Tym, J. (red.), *Bitwa o Ukrainę 1 I-24 VII 1920. Dokumenty operacyjne. Cz. 3 (15 VI-24 VII 1920)*, Warszawa: RYTM, 2021.
- Levytskyi V., *Voieni spomyny: UHA-ChUHA-Armiia UNR*, Khmelnytskyi: FOP Strykhar A. M., 2017.
- Omelianovych-Pavlenko M., *Spohady komandarma (1917–1920)*, Kyiv: Tempora, 2007.
- Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy, Fond 9: Ministerstvo narodnoho gospodarstva Ukrainy* Narodnoi Respubliki Kyiv, Kamianets-Podilskyi; Tarniv (Polshcha).
- Fond 1075: Viiskove ministerstvo Ukrainy* Narodnoi Respubliki Kyiv, Vinnytsia, Proskuriv, Kamianets-Podilskyi, Stanislaviv (Halychyna), Tarniv (Polshcha).
- Fond 3217: Pokhidna kantseliariia Viiskovoho ministerstva pry stavtsi Holovnoho otamana UNR.*
- Salskyi, V. (red.). (1933). *Ukrainsko-moskovska viina 1920 roku v dokumentakh: operatyvni dokumenty shtabu Armii Ukrainy Narodnoi Respubliki*. Varshava: [b. v.]. Ch. 1.

Piśmiennictwo

- Kovalchuk M., *Ukrainska viiskova misiia v Polshchi (lypen-lystopad 1920 r.)*, „Ukraina dyplomatychna”, 6, 2005, s. 382–406.
- Legieć J., *Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej 1920 roku*, Toruń: Adam Marszałek, 2002.
- Mykhailova O., *Polsko-ukrainskyi soiuz 1920 r.: viiskovo-hospodarcha spivpratsia na terytorii Pravoberezhnoi Ukrainy (kinets kvitnia – seredyna chervnia)*, [w:] *Problemy vyvchennia istorii Ukrainy revolutsii 1917–1921 rokiv*, 6, 2011, s. 295–336.
- Odziemkowski J., Rukkas A., *Polska Ukraina 1920*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen, 2017.
- Rukkas A., Kovalchuk M., *Diialnist viiskovoi sektsii pry dyplomatychnii misii u Varshavi (hruden 1919-lypen 1920 r.)*, „Kyivska starovyna”, 5, 2003, s. 128–156.
- Rukkas A., *Polsko-ukrainskyi viiskovyi soiuz 1920 r.* [w:] *Polsko-ukrainska viiskova spivpratsia protiahom istorii. Materialy konferentsii*, 2018, s. 202–234.
- Rukkas A. «Razom z polskym viiskom»: *Armiia Ukrainy Narodnoi Respubliki 1920 r. (struktura, orhanyzatsiia, chyselnist, uniforma)*, Kyiv: Vydavets Oleh Filiuk, 2015.
- Tuliński A., *6 Armia Wojska Polskiego w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r.*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, T. 1, 2, 2021.
- Zaretska T., *Yuzef Pilsudskyi i Ukraina*, Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2007.
- Zbihniew K., *Skhidni soiuzyky Polshchi u viini 1920 roku. Ukrainski, rosiiski, kozatski y biloruski viiskovi viddily v Polshchi u 1919–1920 rr.*, Toruń: Wydawnictwo uniwersytetu Mykoly Kopernika, 1999.
- Zbihniew K. & Sribniak I. *Formuvannia ziednan armii UNR u Polshchi v 1920 r.*, „Ukrainskyi istorychnyi zhurnal”, 1, s. 80–95.